

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Міщенко-Дрючило В.М.

аспірантка,

Київський університет імені Бориса Грінченка

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ПОКЛИКАННЯ

Аналіз наукових доробків теоретичного та емпіричного характеру українських і зарубіжних науковців, який стосується феномену покликання, виявив необхідність створення структурної моделі покликання, яка дозволить об'єднати наявні різновекторні підходи до цього феномену. Результатом такої аналітичної роботи стала розробка трикомпонентної структурної моделі покликання, що охопила мотиваційно-ціннісний компонент (основні складові – спрямованість і ціннісні орієнтації, додаткова складова – схильність), емоційно-вольовий компонент (основні складові – пристрасть та вольові якості, додаткова складова – «оптимальні переживання»), інструментальний компонент (основна складова – досвід, додаткова – здібності).

У рамках даного доробку хочемо зацентувати увагу на особливостях складових мотиваційного компоненту структурної моделі покликання – спрямованості і схильності, а також прояснити важливість виокремлення їх у якості основної та додаткової складової. Так, спрямованість варто розглядати як систему мотиваційних утворень чи явищ, яка характеризується стійкістю і домінантністю, а також визначає поведінку людини і загалом її образ в суспільстві [2]. Якраз стійкість і домінантність мотиваційних утворень у рамках спрямованості і вказують на її важливість для покликання, оскільки для цього феномену характерний довгостроковий характер. Такі особливості мотивації сприятимуть ефективному подоланню людиною внутрішніх та зовнішніх перешкод під час виконання діяльності, яка обрана у якості покликання, а також допомагатимуть примирятися з можливими негативними наслідками такої діяльності.

До форм спрямованості прийнято відносити – потяги, бажання, інтереси, схильність, ідеали, світобачення та переконання [4]. Також

можна зустріти використання ряду вказаних форм спрямованості (потяг, інтерес, схильність) у якості понять, крізь призму яких відбувається тлумачення покликання або його змістовне наповнення [1, с. 1026; 6, с. 30]. Такий підхід до тлумачення покликання може наштовхнути на думку, що дійсно у якості складових цього феномену можна на рівні зі спрямованістю виокремлювати і потяги, інтереси, і схильності. Проте, це призводитиме до штучного звуження або розширення змістовного наповнення покликання. Для цього феномену характерна довгостроковість, тому такі мотиваційні утворення як потяг, інтерес і схильність не зможуть задовольнити необхідного окреслення чітких рамок покликання. Тому у якості основного мотиваційного компоненту і було обрано саме спрямованість. Однак особливості схильності вказує на необхідність виокремити місце і для цього мотиваційного утворення в рамках структурної моделі покликання. Проте, перш ніж аргументувати таку позицію, варто розібратися у правильному застосуванні понять «схильність» і «нахил» у психологічній літературі, а також їхніх поняттях-перекладах «склонность» і «наклонность».

У «Словнику української мови: в 11 томах» тлумачиться обидва поняття і «схильність», і «нахил». При цьому одне із тлумачень поняття «нахил» звучить як «схильність, задаток до розвитку чого-небудь». Інші тлумачення понять «нахил» і «схильність» подібні і тлумачиться як «потяг, прагнення до якої-небудь діяльності, бажання чогось ... природні здібності...інтерес...пристрасть, любов до чого небудь» [7]. Як бачимо, змістовне наповнення понять є близьким, але додатково звернемося і до «Психологічного словника» за редакцією Н. А. Побірченко, щоб побачити змістовне наповнення цих понять вже з точки зору професійної термінології. Поняття «схильність» трактується як «стійка спрямованість людини до певного розу занять чи зацікавленостей», а поняття «нахил» як «вибіркова спрямованість індивіда на визначену діяльність, що спонукає займатися нею» [5]. У даному випадку різниця лише у виді спрямованості, крізь призму якої трактуються вказані поняття. Проте, і ця різниця використання стійкої та вибіркової спрямованості не вказує на принципову відмінність понять, оскільки стійкість і вибірковість є різними категоріями і характеризують у даному випадку спрямованість за різними критеріями. Щодо російськомовних понять «склонность» і «наклонность», які є перекладами українських понять «схильність» і «нахил» відповідно, то звернемося до словника з книги Є. П. Ільїна «Мотивация и мотивы». Загалом схильність розглядається науковцем як

один із видів мотиваційних утворень і тлумачиться як постійний потяг до чого-небудь. Поняття «нахил» тлумачиться як схильність, потяг або звичка, тобто знову спостерігається спільність змістовного наповнення понять [2]. На основі вищевказаного, робимо висновок про можливість використання понять «схильність» і «нахил» і їхніх російських відповідників «склонность» і «наклонность» як синонімів.

Тепер перейдемо до аргументації виокремлення схильності лише як додаткової складової структурної моделі покликання. По-перше, схильність можна розглядати як спонукання до діяльності або стійкий вектор до вибору діяльності [2]. І тут прослідковується потенційна можливість переростання обраної таким чином діяльності у діяльність за покликанням. По-друге, існує можливість переростання схильності в стійкий інтерес у разі вдалого вибору діяльності [2]. Подібне є ще одним доказом того, що схильність може слугувати лише початковим показником потенційної можливості визнання обраної діяльності покликанням. Зауважимо, що «схильність» і «інтерес» є різними поняттями, хоча в науковій літературі можна зустріти поняття «інтерес-схильність», яке ще називають «інтерес-ставлення». Такий вид інтересу є стійким утворенням особистості і може бути процесуальним (отримання задоволення безпосередньо від процесу діяльності), цільовим (пов'язане з отриманням певного результату чи вигоди) і процесуально-цільовим (отримання як задоволення, так і результату від діяльності). Інтерес-ставлення відображає готовність здійснювати певну діяльність і реалізується у цій діяльності. Ще одна суттєва характеристика такого інтересу – можливість його перетворення в спрямованість особистості [2]. Суттєвою лишається різниця схильності і інтересу, яка проявляється під час схильності в усвідомленні людиною об'єкту, який викликає потяг, але при цьому людина не розуміє причину такого потягу. У випадку інтересу людина розуміє причину, чому певний об'єкт зацікавив її [3].

Закцентуємо увагу на схильності і інтересі у поєднанні з покликанням, для якого однією з характерних ознак є довгостроковий характер реалізації діяльності. Так, є можливість втрати схильності чи інтересу до обраної діяльності і тут можливі різні ситуації – наприклад неправильне навчання, що і сприяє такій втраті, або появи сильнішої схильності чи інтересу до іншої діяльності [3]. Саме тому схильність, у силу своєї мінливості, не зможе у повній мірі відобразити всю повному необхідного мотиваційного забезпечення покликання для людини.

Для покликання необхідне таке мотиваційне утворення, яке дозволить людині протягом тривалого часу реалізовувати обрану діяльність, долати внутрішні та зовнішні перешкоди на шляху цієї реалізації, а також приймати можливі негативні наслідки такої діяльності. Таким мотиваційним утворенням якраз і є спрямованість, яка і окреслюється як основна складова покликання і без якої покликання не можна розглядати як завершений психологічний конструкт. Щодо схильності, то її варто виокремлювати як додаткову складову мотиваційного компоненту структурної моделі покликання, оскільки це мотиваційне утворення щодо обраної діяльності відображає лише потенційну можливість переростання такої діяльності у покликання. На думку Є. П. Ільїна розпізнавання схильності до певної діяльності є важливим, оскільки у поєднанні зі здібностями до такої діяльності це може вказувати на те, що «звідси не так далеко і до визначення покликання людини» [2, с. 161]. Тому схильність є показником того, що діяльність потенційно може стати покликанням, а тому важливо надати їй належне, хоча і не головне, місце в структурі покликання.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2002. 508 с.
3. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 701 с.
4. Платонов К. К., Голубев Г. Г. Психология. Учебник для индустриально-пед. техникумов. Москва : Высшая школа, 1973. 256 с.
5. Психологічний словник / уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.
6. Словник української мови / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні / ред. І. К. Білодід: в 11 т. Т. 7. Київ : Наук. думка, 1976. 723 с.
7. Словник української мови / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні / ред. І. К. Білодід: в 11 т. Т. 5. Київ : Наук. думка, 1974. 840 с.